

ÕPIMOTIVATSIOON ehk KUIDAS KÕIKI KESKKONNATEEMADESSE KAASATA?

Mõtle enne lugemist:

- Miks mõned inimesed pole keskkonnateemadest huvitatud? Mis sinu arvates võib selle põhjus olla?
- Miks võiks sinu töös olla tähtis keskenduda (õpi) motivatsioonile?
- Mida on sinu arvates tarvis õpimotivatsiooni tekitamiseks/toetamiseks?
- Kas õpimotivatsioon sõltub õppijast või õpetajast?

See peatükk põhineb E.L. Deci ja R.M. Ryani isemääramisteoorial.¹

Selleks, et õppimine – või mistahes muu tegevus – aset leiaks, on motivatsioon äärmiselt oluline. Ehkki võime lühiajaliselt teistega manipuleerida, neid sundida või innustada, on motivatsioon siiski sügavalt sisemine protsess. Meie saame aga **luua tingimusi** motivatsiooni tekkimiseks.² Hea uudis on niisiis see, et me saame teiste motivatsiooni olulisel määral toetada, luues sobivaid tingimusi.

Millised need tingimused võiksid olla?

Esiteks peame tegema vahet kahte liiki motivatsioonil: **rämpsmotivatsioon** (ehk kontrollitud motivatsioon) ja **kvaliteetmotivatsioon** (ehk autonoomne motivatsioon). Lisaks on olemas amotivatsioon – seisund, kus igasugune motivatsioon puudub.

Rämp- ja kvaliteetmotivatsiooni omadused

Omadused	Rämpsmotivatsioon	Kvaliteetmotivatsioon
Aeg	Võimalik kiiresti tekitada, hakkab ruttu tööle, ent on samas lühiajaline.	Tekitamine võib aega võtta, ent kestab kauem.
Kuidas seda tekitada?	Hirm, surve, kontroll, karistused ja preemiad, võistlusmoment, süü- ja häbitunde tekitamine, pettumuse väljendamine, valmis lahenduste pakkumine.	Tugi, uudishimu õppija vastu, valikuvõimaluste ja sõnaõiguse andmine, abistamine konkreetses teemas isikliku tähenduse leidmisel, iseseisva mõtlemise võimaldamine, ideede ja lahenduste pakkumise võimaldamine.
Tugevus	Ei pruugi toimida uutes ja keerukates olukordades, kuna valdavaks saavad muud sügavamad motivatsioonid.	Võib püsida isegi keerukates olukordades, kus on tarvis teha raskeid valikuid.
Näited	<ul style="list-style-type: none">Rahaline preemia keskkonnasõbraliku käitumise eest (motivatsioon on raha saada, mitte keskkonna seisukohast õigesti käituda)Rangete käitumisjuhiste kehtestamineVõistlused	<ul style="list-style-type: none">Arutelude korraldamine, mis aitavad leida sügavamat isiklikku tähendust keskkonnasõbralikus käitumisesOsalemisprotsess ja selgitamine, miks teatud reegleid on vaja või kuidas teatud lahendus töötabVõimaluste pakkumine aruteludeks, probleemi defineerimiseks, lahenduste leidmiseks ja testimiseks ning nende analüüsiks

¹ See peatükk põhineb suuresti Ryan & Deci isemääramisteoorial (Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness.*)

² Dr. Johnmarshall Reeve'i loodud kontseptsioon

Keskkonnateemadel rääkides võime sageli tunda, et tegu on pakilise teemaga ja asjad peaksid kiiresti muutuma. **Samas peame taipama, et kui sunnime inimesi kiiresti muutuma, siis tekitame sellega rämpsmotivatsiooni, mis toob hiljem kaasa uusi probleeme.** Koroonaviirusega seotud piirangud on siin heaks näiteks: kui inimesed reegleid sügavamal tasandil ei mõista, siis järgivad nad neid ainult lühiajaliselt. Niisiis, mis puudutab keskkonnasõbralikumate tegutsemis- ja käitumisviiside omandamist, on meil vaja toetada kvaliteetmotivatsiooni, kuna see toob kaasa pikaajalise muutuse, mida me tegelikult näha soovime.

KUIDAS KVALITEETMOTIVATSIOONI TOETADA??

Vastavalt [isemääramisteooriale](#), mis on motivatsiooni uurivas teaduses valdav teooria, põhineb kvaliteetmotivatsiooni tekitamine kolmel psühholoogilisel põhivajadusel, mis on universaalsed. Nende vajaduste toetamine aitab luua keskkonda, milles motivatsioon saab tekkida ning õppimine (ja käitumise muutumine) aset leida. Psühholoogiline põhivajadus on nagu psühholoogiline toitainet, mis on oluline inimese kohanemiseks, terviklikkuseks ja arenguks.³

Harjutus. Loe läbi olukordade kirjeldused, milles koolitaja või jätmeteta majandamise aktivist surub tegelikult oma õppijate/huvirühmade psühholoogilised põhivajadused alla. Kas oskad arvata, millised vajadused näidetes alla surutakse?

Esimene harjutus

- Keegi küsib koolituse ajal koolitajalt provokatiivseid küsimusi. Koolitaja lihtsalt eirab küsijat.
- Keegi küsib koolituse ajal koolitajalt provokatiivseid küsimusi. Koolitaja teeb küsija pihta elegantse ja sarkastilise nalja, et teda „korralt kutsuda“.
- Koolitaja toob koolituse alguses välja selle eesmärgid ja jätkab seejärel koolituse sisuga.
- Jätmeteta majandamise aktivist tahab, et linnavalitsus jätmete osas midagi ette võtaks ja teatab linnaametnikule koosoleku alguses: „Just linnavalitsuse väärade otsuste tõttu toodame me praegu nii palju jäätmeid – meil on tarvis rohkemat teha!

Milline õppijate/huvirühmade üks põhivajadus on nendes näidetes alla surutud?

³ Ryan, R. M. (1995). Psychological Needs and the Facilitation of Integrative Processes. *Journal of Personality*, 63, 397-427

Teine harjutus

- Koolitaja annab õppijatele seminaril ülesande. Mõned õppijad leiavad vastuse ja ütlevad selle kõva häälega välja. „Aitäh, see on õige!“ teatab koolitaja ja läheb seminariga edasi.
- Õppija küsib koolitusel: „Miks ei ole see kilekott biolagunev?“ Koolitaja vastab: „Sest see on oksü-lagunev.“
- Koolitaja ei selgita, miks ta koduseid ülesandeid annab.
- Õppija küsib seminaris küsimuse ja koolitaja vastab: „Aitäh küsimuse eest, kuid see pole praeguses kontekstis oluline,“ ja jätkab teemaga.

Milline õppijate/huvirühmade üks põhivajadus on nendes näidetes alla surutud?

Kolmas harjutus

- Koolitaja veedab enamiku koolituse ajast rääkides seda, mida tema ise antud teemal arvab.
- Kuna koolituse aeg on piiratud, palub koolitaja õppijatel kiiremini mõtelda, nii et nende ülesanded jäävad lõpetamata ja õppijad ei mõtle neid korralikult läbi.
- Õppijate motiveerimiseks ütleb koolitaja selgelt välja koolituse eesmärgi.
- MTÜ korraldab koolidele võistluse, mille eesmärgiks on toidujäätmeid võimalikult palju vähendada. Õpilastele, kes toidujäätmed kõige hoolikamalt kirja panevad ja kellel tekib toidujäätmeid kõige vähem, on välja pandud auhinnad.
- Jäätmeteta majandamise aktivist räägib juhusliku inimesega jäätmete liigiti kogumist. Inimene ütleb: „Aga ma ei taha neid sorteerida, see on röve!“ Aktivist vastab: „Ole nüüd, sa reageerid üle. Asi pole nii hull!“
- Ja see :)

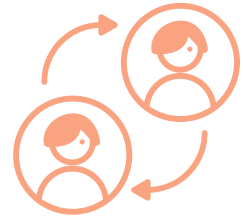
Milline õppijate/huvirühmade üks põhivajadus on nendes näidetes alla surutud?

Kirjuta oma vastused üles ja too ka välja, kuidas sina ise käituksid. Mõned mõtted, kuidas sellistes olukordades käituda, on toodud 45. leheküljel. Samas võid jätkata järgmise lehekülje lugemisega.

KOLM PSÜHHOLOOGILIST PÕHIVAJADUST⁴

Esimene vajadus on seotus (vastand: külmus)

See on sageli esimene vajadus, mida tuleks toetada ja seda on ka kõige lihtsam teha. Selleks võib piisata inimeste nimede küsimisest, neile silma vaatamisest ja siiralt naeratamisest, nende mõtetesse ja ideedesse uudishimu ja soojusega suhtumisest (ka siis, kui need tunduvad esmapilgul asjatundmatud). Isegi siis, kui kahe ülejäänud põhivajaduse toetamisega on raskusi, peaks seda vajadust alati toetama, kuna see on seotud meis kõigis peituva ürgse vajadusega.

Seotus tähendab, et tunneme:

- et oleme grupiga seotud;
- et teised hoolivad meist ja meie nendest samuti;
- et me oleme teiste jaoks olulised;
- et kuulume sotsiaalsesse organisatsioonidesse, mis on meist endist suuremad;
- et anname midagi teistele tagasi või aitame neid.

Eesmärk pole see, et sa õppijatele meeldiksid, pigem on oluline, et nad tunnevad, et nemad meeldivad sulle kui koolitajale. Neil on vaja tunda, et nad on teretunud; neile on vaja luua soe ja mõnus keskkond, kus nad saavad õppida, küsimusi küsida ja oma ideid jagada. Ja see peaks olema siiras: inimesed tunnevad kohe ära, kui teine inimene teeskleb.

Teine vajadus on kompetentsus (vastand: kaos)

Vajadus kompetentsuse järele tähendab vajadust meisterlikkuse ja paremaks saamise või arenemise tunde järele, et endale olulistes eluvaldkondades osavalt töötada. Õppijate jaoks ei tähenda see ainult tunnet, et minu oskused ja teadmised lähevad samm-sammult paremaks, vaid ka seda, et nad mõistavad, mida neilt ülesandes palutakse ja mida nad peavad tegema, ning et nad tunnevad, et saavad sellega (pärast mõningast pingutust) hakkama.

Kompetentsuse tundmiseks peavad paigas olema tugistruktuurid. Biojätmete kogumisel on abiks näiteks teada, miks on oluline biojätmeid eraldi koguda, mida tohib biojätmete prügikasti panna ja mida mitte, milline on kõige sobivam biojätmete prügikast ja millised teenused/taristu sinu biojätmete kogumist toetavad.

⁴ Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*.

Kompetentsus on tunne ja teadmine:

- kuidas asju teha ja probleeme lahendada;
- mida minult oodatakse;
- kust ja kuidas häda korral abi saan;
- et ülesanded pole ei liiga keerukad ega liiga kerged;
- et valikuid pole ei liiga vähe ega liiga palju (vastavalt õppija tasemele; näiteks väike laps vajab tõenäoliselt vähem valikuid kui täiskasvanu ja algaja vähem valikuid kui ekspert).

Kompetentsus võib hõlmata erinevaid tundeid, alates teaduslikust uudishimust maailma suhtes kuni tahtmiseni mingis mängus paremaks saada või oma oskusi lihvida.

Kolmas vajadus on autonoomia (vastand: kontroll)

Autonoomia tähendab omast vabast tahtest tegutsemist endale olulistes küsimustes. See pole sama mis iseseisvus või sõltumatus, mis seonduvad pigem sellega, et me ei toetu teistele. Autonoomiatunde puhul saame sellegipoolest soovi korral teistelt abi või juhtnööre küsida, s.t. tunda teistega seotust. Sa võid olla autonoomselt/tahtlikult iseseisev või sõltuv. Samamoodi võid olla autonoomselt/tahtlikult individualistlik või kollektivistlik.

Autonoomia on tunne, et:

- valin ise, mida teen
- minu teod on kooskõlas minu väärtustega
- minu teod ja väärtused on ka teiste poolt hinnatud/austatud.

Inimestele autonoomia andmine ei tähenda anarhiat ja reeglite puudumist. Vastupidi, struktuur (kompetentsuse üks komponent) on autonoomia eeltingimus. See võib tähendada, et koolitaja ja õppijad panevad reeglid koos paika või et õppijad tunnevad, et neil on sõnaõigus õpitegevuse piiride osas ning nad mõistavad nende vajadust. Autonoomia tähendab, et õppijatele on õpitegevus ja selle eesmärk tähendusrikas ja/või oluline; see võib olla ka huvitav, ent ei pruugi. Praktikas tähendab see väikeseid asju: anda õppijatele piisavalt aega omas tempos mõelda, lasta neil probleeme lahendada, selle asemel, et valmis lahendusi pakkuda, küsida, mis on nende arvates antud teema juures kõige tähtsam, austada nende arvamusi, aktsepteerida nende negatiivseid tundeid õpiprotsessis, jne.

Järgmisel leheküljel on mõned soovitused, kuidas neid põhivajadusi toetada. Oluline on silmas pidada, et mõnikord võime vajadusi **näiliselt toetada** – mõelda, et toetame õppija vajadust, ent tegelikult surume selle hoopis alla. Mõned näited selle kohta on toodud harjutuste vastustes.

Tabel näidetega põhivajaduste toetamise ja allasurumise kohta õpituatsioonis⁵

	Seotus	Kompetentsus	Autonoomia
Vajaduse toetamine õpituatsioonis	<ul style="list-style-type: none"> • Soojus, avatud uudishimu, isegi siis, kui keegi provotseerib – probleem ei ole sinus, vaid ilmselt on õppijal endal mingid raskused. • Vaata iga olukorda nende vaatenurgast. • Keegi ei tohiks kunagi tunda, et ta on „karjast“ välja jäetud. • Proovi teha nii, et kõik tunneksid ennast olulise ja väärtuslikuna. • Tekita neis tunne, et sa hindad neid ja nende panust. • Tekita neis tunne, et neist peetakse lugu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tekita neis selge arusaam, et sa oled seal, et neid aidata; et olete samas paadis. • Anna neile selgelt teada, mida neilt ootad ja kuidas seda saavutada, ning kust vajadusel abi ja tuge leida. • Anna ülesandeid, mis aitavad neil samm-sammult õppida. • Järgi reegleid, milles olete ühiselt kokku leppinud; vaadake aeg-ajalt üle, kas kõik reeglid on endiselt asjakohased. • Arutage (ühiselt) pärast iga ülesannet – kuidas me mõtlesime ja tegutsesime; miks mingi asi toimus või ei toimunud? • Anna sisukat tagasisidet, millest tuleb välja, mida nad peaksid järgmisena proovima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aita neil mõista, miks on ülesanded neile kasulikud. • Anna igale tegevusele nende vaatenurgast tähendus. • Lase neil mõelda ning oma ideid ja lahendusi välja pakkuda. • Liigu edasi kannatlikult, nende tempos ja rütmis. • Aktsepteeri ja tervita negatiivseid emotsioone. • Võimalusel anna neile asjakohaseid valikuid (millel on nende vaatenurgast tähtsus). • Võta võimalusel arvesse nende eelteadmisi – nt kui kellelgi on mõni asjakohane oskus, tasub seda ära kasutada.
Vajaduste allasurumine õpiolukorras	<ul style="list-style-type: none"> • Tekita neist tunne, et nad on „ühikud“, mitte indiviidid. • Tekita neis tunne, et nad ei ole pädevad ja häbista neid – eelistatult teiste ees! • Kiusa või lase teistel kiusata. • Kui keegi valesti käitub, siis tekita temas tunne, et ta ei kuulu enam rühma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ära ütle, mida sa neist ootad, või tee seda nii, et nad ei saa sellest aru. • Ähvarda läbikukkumisega, muuda nad ärevaks. • Ära paku oma abi ega tuge või siis ainult natuke. • Ära ole reeglite osas järjekindel. • Ära ole nende jaoks olemas, kui nad abi vajavad. • Anna võrdlevat ja hinnangulist tagasisidet või ütle midagi tulemuse, mitte protsessi enda kohta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Võrdle õppijaid omavahel, pane nad omavahel rivaalitsema. • Ära lase neil mõelda, mõtle nende eest, anna lahendused ette. • Suru neile oma tempot peale. • Ära selgita, miks mingit ülesannet vaja on. • Eira või pisenda negatiivseid tundeid.

⁵ Mugandatud professor Maarten Vansteenkiste loengust

Harjutuse teine osa:

Esimene vajadus on seotus.

Kuidas võiks käituda?

- Keegi paneb loengu ajal koolitaja justkui proovile. Koolitaja näitab provokaatori suhtes üles avatud uudishimu, et aru saada, mis teda tegelikult segab või milline õppija vajadus ei ole toetatud.
- Koolitaja loob töötoa alguses õppijates sooja tunde (vaatab inimestele silma, küsib nende nimesid ja teemaga seotud huvisid). Siis püüab ta aru saada, millised võiksid olla eesmärgid õppijate vaatenurgast, ja ühendada need enda arusaamadega.
- Selleks, et kohalik omavalitsus jäätmete vähendamise osas rohkem pingutaks, võiks jäätmeteta majandamise aktivist kohtumise alguses küsida: „Kuidas meie omavalitsusel läheb? Mille üle te uhked olete ja mida võiks teisiti teha?“ Pärast vastuse ärakuulamist võiks aga küsida: „Ja kuidas meil teie arvates jäätmekäitluse osas läheb?“ – see suunab vestluse teemadele, mille osas neil on abi vaja.

! **Vajaduste näiline toetamine.**

- Koolitaja küsib õppijate nimesid ja teemaga seotud huvialasid, ent vaatab samal ajal, kui õppijad räägivad, oma märkmeid, arvutit ja/või telefoni.
- Selleks, et kohalik omavalitsus jäätmeprobleemi osas rohkem ette võtaks, ütleb jäätmeteta majandamise aktivist linnaametnikule kohtumise alguses: „Me näeme, et linnavalitsusel on jäätmekäitlusega probleeme ja me oleme siin selleks, et teid aidata!“

Teine vajadus on kompetentsus.

Kuidas võiks käituda?

- Koolitaja annab õppijatele seminari ajal ülesanne. Mõned õppijaid leiavad vastuse ja ütlevad selle kõva häälega välja. Koolitaja tänab neid soojal toonil ja küsib ka teiste arvamust. Kui rohkem ideid ei ole, siis alustab koolitaja arutelu selle üle, miks just see vastus on õige, mis võiks veel õige olla ning miks mõni muu vastus on vale.
- Õppija küsib seminari ajal: „Miks ei ole see kilekott biolagunev?“ Koolitaja kostab, et see on pagana hea küsimus ja esitab selle kuulajatele, küsides, kas keegi teab vastust. Lõpuks tekib nii arutelu, mis viib teema parema mõistmiseni (antud juhul oksülaguneva materjali koostise üle ja selle üle, miks see materjal ei ole biolagunev).
- Koolitaja aitab õppijatel näha, kuidas kodused ülesanded aitavad neil arendada oskusi, mida nad iseenda jaoks tähtsaks peavad. See võib natuke aega võtta.

- Õppija küsib koolituse ajal küsimuse ja koolitaja vastab: „Aitäh küsimuse eest, ent see ei ole praeguses kontekstis oluline” ja selgitab enne koolitusega jätkamist, miks see nii on ning kust võiks õppija lisateavet saada.

! **Vajaduste näiline täitmine.**

- Koolitaja küsib alles pärast esitlust, kas kellelgi on küsimusi.

Kolmas vajadus on autonoomia.

Kuidas võiks käituda?

- Koolitaja küsib esmalt õppijalt, milline on nende arvamus ja mõtted sellel teemal, kuulab nende vastused ära ja seejärel lõimib arutellu ka enda ideid, paludes õppijatel neid täiendada ning tagasisidet anda.
- Ehkki koolituse aeg on piiratud, ei sunni koolitaja õppijaid kunagi kiiremini mõtlema. Niisiis võib koolitusel olla vähem teemasid, kuid kõik käsitletud teemad on põhjalikult läbi töötatud.
- Koolitaja püüab õppijate motiveerimiseks näha nende perspektiivi ja seostada koolituse eesmärki õppijatele asjakohaste ja oluliste eesmärkidega.
- MTÜ korraldab koolidevahelise koostööprojekti, mille raames saavad kooliõpilased teada, kuidas toitu toodetakse; nad saavad teemat lähemalt uurida, arutada ja luua endale arusaam toidu väärtusest ning sellest, kui tähtis on seda mitte raisata.
- Jäätmeteta majandamise aktivist arutab juhusliku inimesega jäätmete liigiti kogumist. Inimene ütleb: „Aga ma ei taha neid sorteerida, see on röve!” Aktivist vastab: „Jah, ma tean, et jäätmed võivad mõnikord rõvedad tunduda ja paljud inimesed tunnevad esialgu nii, mina ise ka. Siis aga avastasin, et seda on võimalik üsna puhtalt teha.”
- Ja koti uus kujundus:

! **Vajaduste näiline täitmine.**

- Koolitaja küsib õppijate ootusi koolituse kohta, ent esitab seejärel enda materjali ega loo seost õppijalt saadud sisendi ning oma plaanide ja ideede vahel.

KORDUMA KIPPUVAD KÜSIMUSED

Mõtle enne vastuste lugemist, **kuidas sa ise neile vastaksid.**

1. Miks on need vajadused õppimise seisukohast nii olulised? Mis juhtub, kui neid ei toetata?
2. Kas on üldse võimalik kõiki neid vajadusi kogu aeg toetada?
3. Mida tuleks teha õppijatega, kes pidevalt segavad ja sind proovile panevad ning kellega on seega raske suhestuda?
4. Aga mis siis, kui püüan toetada ühe õppija vajadusi ja surun sellega alla mitme teise õppija vajadused?
5. Kuidas saan vältida õpitegevuses kaost, ilma õppijate põhivajadusi alla surumata?
6. Kuidas saan toetada eri vanuserühmadest või eri suunitlusega õppijate põhivajadusi (formaalne, mitteformaalne, lapsed, vanurid...)?
7. Aga kuidas on lood koolitaja enda psühholoogiliste põhivajadustega?
8. Kuidas keskkonnaeeskirjad nende põhivajadustega seostuvad? Keskkonnakaitses on üldiselt tehtud palju edusamme ja me ei kujuta ette, et saaksime kõigiga selliste eeskirjade vajaduse teemal arutleda.
9. Õpimotivatsiooni teooria kohaselt on võistlus osa rämpsmotivatsioonist. Samas on võistlusi keskkonnahariduses suhteliselt palju kasutatud, näiteks koolide vahel, kuna see kaasab õpilasi. Kas see tähendab, et me ei tohiks enam võistlusi korraldada? See on päris keeruline...

1. Miks on need vajadused õppimise seisukohast nii olulised? Mis juhtub, kui neid ei toetata?

Selleks, et inimesed õppida suudaksid, peavad nad tundma, et on psühholoogiliselt turvalises kohas. Kui neil on hirm või nad tunnevad, et neid ei aktsepteerita, lülitub aju ellujäämisrežiimile ja õppimine on raskendatud. Samuti ei saa me end tõeliselt hästi tunda ega oma kogukonna hüvanguisse panustada, kui meie psühholoogilised vajadused pole toetatud.

2. Kas on üldse võimalik kõiki neid vajadusi kogu aeg toetada?

See pole alati lihtne ja ainuüksi selle märkamine, et võime tahtmatult õppijate vajadusi alla suruda, nõuab harjutamist. Mõnes olukorras ei ole võimalik või isegi vajalik psühholoogilisi põhivajadusi toetada: näiteks kui laps tahab tiheda liiklusega tänaval ära joosta, siis peame suruma alla tema vajaduse autonoomia järele, et teda kaitsta. Ent seda tehes saame siiski olla lapsega seotud, teda kallistada, ja hellalt selgitada, miks ta tänaval joosta ei tohi. Seega peaksime sihiks võtma, et isegi siis, kui me kõiki kolme vajadust toetada ei suuda, peaksime alati püüdma hoida seotust. See võib olla keeruline, kui tunneme ise, et õppija meid ründab või ärritab, või näeme õppijaid väga lühikest aega. Ehkki lühikese ajaga ei ole võimalik midagi sügavuti ära õppida, piisab motivatsiooni toetamiseks ka tunniajasest kohtumisest,

kui näitame kuulajate/õppijate mõtete ja ideede suhtes huvi üles ja toetame seega nende vajadust kompetentsuse ja autonoomia järele.

3. Mida tuleks teha õppijatega, kes pidevalt segavad ja sind proovile panevad ning kellega on seega raske suhestuda?

Jäätmeteta majandamise ja ringmajanduse teemadel, nagu mitmete muude keerukate teemade puhul, on ka oma kriitikud – inimesed, kes esitavad vastuargumente. Mõnikord on nende argumendid mõistlikud, mõnikord ei ole nende taga nähtavat loogikat. Provokaator võib olla inimene, kellel on mingid isiklikud probleemid ning kes tunneb, et meie õpetatav materjal „ründab“ kuidagi tema identiteeti; võimalik, et ta tunneb ennast üksikuna ja teistest ära tõugatuna.

Provotseerimine ja segamine annavad tavaliselt märku sellest, et mõni selle inimese vajadus ei ole toetatud. Kui meie eesmärk on inimesi õpetada, siis peame kuidagi ka sellised inimesed enda poole võitma. Kui neil esineb tõsisemaid probleeme, mis ei haaku ringmajanduse teemadega, ei ole meie ülesanne ega pädevus neid lahendada; ent saame näidata, et hoolime neist inimestest ja kohtleme neid kui mõtlemaid olendeid. Kogemused on näidanud, et esmalt vaenulikud ja tundi seganud õppijad võivad aruteludesse siiski väärtuslikult panustada, kui koolitaja nendega seotust hoiab. See tähendab, et oleme nende ideedele avatud, parandame viisakalt väärarvamusi, selgitame, miks need valed on, ja reageerime positiivselt headele ideedele.

4. Aga mis siis, kui püüan toetada ühe õppija vajadusi ja surun sellega alla mitme teise õppija vajadused?

Just seetõttu on vaja struktuuri ja teatud reegleid. Kui üks inimene koolitusel liiga palju räägib, siis võib koolitaja teha ettepaneku, et ehk tuleks teha reegel selle kohta, kui palju aega on igal inimesel rääkimiseks. Seda võib teha viisil, mis ikkagi hoiab sooja suhtumist liiga jutuka inimese suhtes.

5. Kuidas saan vältida õpitegevuses kaost ilma õppijate põhivajadusi alla surumata?

Seotuse, kompetentsuse ja autonoomia toetamine ei tähenda sugugi, et poleks struktuuri ega reegleid. Tegelikult peaksid need just olemas olema, et kolme põhivajadust toetada. Struktuur tekitab turvatunde, koolitaja saab anda struktuuri raames valikuid ja vabadust ning käitumisreeglid saab koos õppijatega kokku leppida. Kui arutelu teemast kõrvale kaldub, saab koolitaja märkida, et see pole tänane teema, selgitada, miks see nii on, ja anda infot, kust selle teema kohta rohkem infot leida või siis öelda, millal ja kuidas sellega tegeleda.

6. Kuidas saan toetada eri vanuserühmadest või eri suunitlusega õppijate põhivajadusi (formaalne, mitteformaalne, lapsed, vanurid...)?

Kolm põhivajadust on universaalsed ja kehtivad kõigile. Vahet pole, kas tegu on kolmanda

klassi õpilase või täiskasvanust poliitikuga – mõlemal on vajadus olla seotud, kompetentne ja autonoomne. Lihtsalt sõnad ja ülesanded, mida nendes sihtgruppides kasutame, on erinevad. Lapse kompetentsus erineb täiskasvanud eksperdi omast. Meie peame nii ehk naa viima ennast nende pädevuse tasemele. Seetõttu on väga oluline teada saada, milline on õppijate eelnev teadmiste ja oskuste tase. Saad selle kohta lähemalt lugeda „Õpetamise oluliste põhimõtete“ peatükist. Kuid seotuse loomine – lahke ja sõbralik käitumine, silma vaatamine, naeratamine ja huvi üles näitamine – on oluline kõigi inimeste puhul, vanusest ja keskkonnast hoolimata.

7. Aga kuidas on lood koolitaja enda psühholoogiliste põhivajadustega?

See on oluline küsimus. Võib juhtuda, et surume koolitajana enda vajadusi alla, et toetada õppijate vajadusi. Ent peame meeles pidama, et kui oleme õppijate vajadustest teadlikud, siis saame teadlikult otsustada enda vajadused mõneks ajaks kõrvale jätta, kuna õppijad suruvad meie vajadusi tõenäoliselt alateadlikult ja tahtmatult alla. Loomulikult ei saa me oma vajadusi pikaajaliselt eirata ja peame püüdlema sellise õpikeskkonna loomise suunas, kus ka meie ise ennast turvaliselt, kompetentse ja autonoomsena tunneme, ent õppijate jaoks ei saa sügavuti õppimist aset leida, kui meie koolitajana nende vajadusi ei toeta.

Kui me räägime kõigi oma õppijate eri emotsioonide ja arvamuste austamisest ja aktsepteerimisest, siis ei tähenda see, et laseme neil endale „pähe istuda“. Me saame siiski struktuurist kinni pidada (ja peaksimegi seda tegema). Kui inimesed muutuvad liiga emotsionaalseks või agressiivseks, siis võime lahkelt vastata, et näeme, et miski on neid haavanud ja neil on targem praegune tegevus katki jätta ning saame selle probleemiga hiljem privaatselt tegeleda. Lõppude lõpuks on meie õppijate elus alati probleeme, millega me neid aidata ei saa ja see polegi meie ülesanne.

Me peaksime koolitajana toetama oma õppijate põhivajadusi, tunnustades neid kui emotsioonidega ja mõtlevaid inimesi, ent me pole nende terapeutid. Samuti on meil õigus öelda, kui olukord meie jaoks ebamugavaks muutub, ning olukorda muuta.

8. Kuidas keskkonnaeeskirjad nende põhivajadustega seostuvad? Keskkonnakaitstes on üldiselt tehtud palju edusamme ja me ei kujuta ette, et saaksime kõigiga selliste eeskirjade vajaduse teemal arutleda.

Loomulikult on meil ühiskonnas vaja reegleid ja struktuure. Mõnede eeskirjade puhul ei ole inimesed tõenäoliselt isegi aimugi, et need üldse kehtivad (näiteks kahjulike lisaainete reguleerimine toodetes). Me peame samuti aru saama, et iga reegli ja eeskirja üle vaidlemine võib minna vastuollu kompetentsusvajadusega, kuna inimesed pole selles vallas eksperdid. Asja mõte on pigem see, et inimesed saavad aru keskkonnaalaste seaduste ja eeskirjade tähendusest. Loomulikult tuleb neid selgitada inimestele, keda eeskiri või seadus otseselt mõjutab – neil peaks olema võimalus küsida lisaküsimusi, millele tuleb vastata nende kompetentsuse tasemel

9. Õpimotivatsiooni teooria kohaselt on võistlus osa rämpmotivatsioonist. Samas on võistlusi keskkonnahariduses suhteliselt palju kasutatud, näiteks koolide vahel, kuna see kaasab õpilasi. Kas see tähendab, et me ei tohiks enam võistlusi korraldada? See on päris keeruline...

Võistlused on tõepoolest vastuolulised: ühest küljest on lihtne inimesi osalema saada, kui neile auhindu või kuulsust pakkuda. Samas lähtub nende motivatsioon võistlusest, mitte teemast, mida tahaksid neile õpetada ja südameasjaks panna. Nii jagub neil palju vähem tähelepanu (kui üldse) keerukate küsimuste ja probleemide jaoks teemades, mille üle tuleb sügavalt mõtiskleda, enne kui need saaks käitumises omaks võtta. Auhinnast või kuulsusest saadud rõõm on üürrike. Inimesed toimivad reeglina nii, et kui me lisame tegevusse võistluselemendi, siis võtab see hetkeks kõigi teiste motivatsioonide üle võimust. On tõestisündinud lugu võistlusest, mille käigus pidid lapsed koguma võimalikult palju alumiiniumist teeküünlaümbriseid (kuna neid eraldi kogudes on kõige lihtsam neid ringlusse võtta) ja lõpuks palusid lapsed vanematel üha rohkem teeküünlaid osta, et nad võistluse võidaksid. Antud juhul takistas võistlusmoment ettevõtmise esialgse eesmärgi saavutamist.

Võistlusmoment ei pruugi olla väga kahjulik siis, kui tegu on oskuslike spetsialistidega, kes tahavad oma oskusi parandada ja ennast proovile panna, kuna see on seotud nende vajadusega kompetentsi järele. Kui on eesmärgiks osalejate õppimine või mingi käitumise pikaajaline muutus, siis töötab võistlusmoment teema sügavale mõtestamisele-mõistmisele, s.t. autonoomiavajadusele vastu. Seda seetõttu, et teistega võrdlusesse sattumine mõjub meile üldjuhul kontrollivalt, suunates saavutama võistluse sageli kiireid eesmärke, mitte sügavamalt mõistmist, mis on ajamahukas. Lõpuks võiksime endalt küsida, kas tahame luua pikaajalist muutust või lühiajalist elevust. Kui esimest, siis jah, peaksime võistluste korraldamise lõpetama.

Lugejale edasi mõtlemiseks:

- Millised selle peatüki osad tekitasid kõige suuremat segadust või olid raskesti mõistetavad? Mis sa arvad, miks see nii oli?
- Kas oled märganud, et sinu põhivajadusi kas toetatakse või surutakse alla, ning kui jah, siis kus?
- Kas oled märganud, et sina ise toetad teiste põhivajadusi või surud neid alla, ning kui jah, siis kus?
- Mis on sinu arvates parimad viisid õppida teiste põhivajadusi paremini toetama?
- Mida tahad sellest peatükist meelde jätta?
- Kas kavatsed käsitletud teemasid oma töös rakendada ning kui jah, siis kuidas?
- Millest sooviksid rohkem teada saada?